

Учні трудових резервів Сумщини у відбудовчий період (1943-1950рр.)

Турук Н., студентка групи Ю-13

Науковий керівник: Король В.М., провідний фахівець кафедри історії СумДУ

Завдання з відновлення лав робітничих кадрів, що були втрачені під час війни, було покладене на систему трудових резервів. Відбудова навчальних закладів цієї системи розпочиналася відразу ж після визволення територій від німців. Ці заклади реєвакуювалися чи створювалися у надзвичайно стислі терміни за мізерних ресурсів, внаслідок чого більшість відкритих шкіл та училищ залишалися, як правило, необлаштованими, умови навчання та побуту в них були важкими. До шкіл фабрично-заводського навчання та училищ проводилася широка мобілізація молоді і, зокрема, з території Сумщини.

У відповідності до Указу Президії Верховної Ради СРСР «Про державні трудові резерви СРСР» від 2 жовтня 1940 р. до ремісничих та залізничних училищ мобілізувалися хлопці віком 14-15 років, а до шкіл ФЗН – 16-17 років. Причому кількість сільської молоді, що підлягала такому призові, розраховувалася у співвідношенні 2 призовника на 100 членів колгоспу, а міської – окремо щорічно визначалася РНК СРСР [1, с. 372]. Враховуючи, що термін навчання в училищі становив 2 роки, а у школі ФЗН – 6 місяців, на виробництво молоді робітничі кадри мали потрапляти у віці 16-18 років.

Після війни з метою якнайбільше розширити контингент потенційних учнів вимоги до призовників дещо змінилися. Указом Президії Верховної Ради СРСР до училищ вже призивалися хлопці 14-17 років, а також дівчата 15-16 років. До шкіл ФЗН – підлітки обох статей у віці 16-18 років. Окремо визначалося, що для навчання на професії, пов'язані з роботою у вугледобувній, гірничорудній та металургійній галузях, мобілізації підлягали особи чоловічої статі віком до 19 років включно [1, с. 373]. У випадку Сумщини остання категорія призовників мала відправлятися до шкіл ФЗН (з 1949 р. ГПШ – гірничопромислові школи) Донбасу.

До училищ мобілізували підлітків з рівнем освіти не менше закінченої початкової школи. Рівень освітньої підготовки для тих, кого призивали до шкіл ФЗН, не регламентувався. Та аналізуючи звіти училищ та шкіл ФЗН Сумської області можна дійти висновку, що у цьому відношенні учні усіх видів професійно-технічних навчальних закладів мало відрізнялися. Більша частина їх мала 4-5 класів шкільної освіти.

Стосовно ж розподілу учнівського контингенту за статтю, присутність дівчат-учнів у навчальних закладах системи трудових резервів повоєнної Сумщини була незначною. Наприклад, восени 1947 р. за планом призиву до шкіл ФЗН Сумської області мали бути мобілізованими 1900 хлопців і лише 300 дівчат [2, арк. 3]. Серед учнівського контингенту училищ та шкіл ФЗН Сумщини кількість дівчат ніколи не становила більше 10%. Дівчат навчали лише кілька закладів. Це пов'язано з тим, що в першу чергу готувалися кадри для важкої промисловості, де умови праці радше підходили для чоловіків.

Іноді зустрічаються документи того періоду, які узагальнюють національну приналежність вихованців місцевих закладів трудових резервів. Так, наприклад, восени 1946 р. у відомостях про склад учнів школи ФЗН №10 (смт. Свеса) вказується, що серед 153 учнів українців було 132 особи, а решту позначено як росіян. Такий розподіл певним чином відповідав етнічному складові північних районів Сумщини.

Набір до закладів трудрезервів відбувався не тільки примусово. В той час, коли з одних шкіл ФЗН та училищ учні масово втікали, до деяких інших з цих закладів, що були популярними внаслідок своєї доброї облаштованості, багато підлітків вступали добровільно. Такий крок для молодих осіб диктувався бажанням вирватися від голодного колгоспного життя, отримати престижний добре оплачуваний фах, а також уникнути примусової мобілізації до інших неблагополучних навчальних закладів чи відправки до Донбасу.

Так, учнівський контингент школи ФЗН № 5 (м. Ромни), де готували персонал для нафтогазових бурильних установок, у 1947-1950 рр. формувався практично з самих добровольців, а жодного випадку самовільного залишення навчання не зафіксовано [3, арк. 1зв]. Крім нормального харчування, сприятливих умов навчання та побуту учнів цей ефект досягався адекватним виховним процесом та наявністю цікавого дозвілля. Діяла художня самодіяльність,

команди з кількох видів спорту, гурток з вивчення кулемета. Хлопці постійно брали участь у спортивних змаганнях, концертах, відвідували кіно і театр.

Крім того самих учнів залучали агітувати молодь вступати до їхнього закладу. Восени 1948 р. таку агітацію в районах Сумської, Полтавської та Чернігівської областей вели 7 бригад з учнів та майстрів школи ФЗН № 5, двічі проводилися дні відкритих дверей, організовувалися виступи по радіо [3, арк.100].

Залучення сільської молоді до закладів державних трудових резервів означав переміщення призваних юнаків та дівчат до міст. Ці молоді особи неминуче змінювали свій спосіб життя і ставали частиною урбанізованого суспільства. Цим зумовлена роль досліджуваних мобілізацій у змінах у суспільстві періоду відбудови економіки.

Не зважаючи на усі недоліки системи трудових резервів та негативні сторони тогочасної державної соціальної політики, завдання по відновленню робітничих кадрів все ж було виконане.

1. Сборник законов СССР и Указов Президиума Верховного Совета СССР (1938 – июль 1956 гг.). – М.: Государственное издательство юридической литературы, 1956. – 500 с.
2. Державний архів Сумської області, ф. Р-3369, оп.1, спр.29, 39 арк.
3. Там само, ф. Р-6477, оп.1, спр.43, 104 арк.